

"צדק" / יח' 7 – בעיות בפילוסופיה של המוסר

אריסטו

צדק חלוקתי צורני (נוסחה צורנית כללית להפקת עקרונות צדק תוכניים, האומרים בד"כ מה צריך להיות טיבה של תוצאת החלוקה)

"התאמת חלקו של המקבל לזכות מסוימת שמצויה בידו"

$$\frac{\alpha}{\beta} = \frac{A}{B} \quad \begin{array}{c} \text{חלקו של א} \\ \text{ביחס ל} \\ \text{חלקו של ב} \end{array} = \begin{array}{c} \text{זכותו של א} \\ \text{ביחס ל} \\ \text{זכותו של ב} \end{array}$$

אריסטו התייחס לתוצאות החלוקה בלבד, בלא התייחסות לנוהלי החלוקה. התעלמות מדרך ביצוע החלוקה.

התאמה (=התוצאה) בין מושאי החלוקה – הטובין שאותם מחלקים לבין בסיס החלוקה – הזכות שעליה מבססים את החלוקה אריסטו אינו מצדיק את הנחת הצורך במחלק מרכזי

מידת האמצע = שוויון
חלוקה צודקת אינה חלוקה שרירותית אלא לעולם שומרת על יחס. יש להתייחס לאנשים באופן דומה במובנים בהם הם דומים. עקביות רציונלית.

א. הקדמה:

יוצק תוכן לתוך הצדק הצורני שהציע אריסטו. יש להרחיב את הדיון האריסטוטלי, שלא מסביר באיזה אופן לחלק את הטובין, רק מציין שיש לשמור על יחס, לדעתו אין להתמקד רק בתוצאות החלוקה ויש לתת את הדעת גם להליכי החלוקה. רולס מניח את הצורך במחלק מרכזי בשל שתי "פ של החברה האנושית כהתאגדות יצרנית. כתוצאה משיתוף הפעולה יש לאנשים גם תביעה בטובין, במובן זה יש להחליט על פי אילו עקרונות מחלקים את הטובין.

התיאוריה של רולס דאונטולוגית מבחינת תפיסת ה"טוב" כי עקרונותיה מוסקים אפריורית לנסיון, על בסיס הרציונל, ולכן, מתאימה לכל צורה של חיים ותפיסת טוב בעולם הממשי. (נוזיק מבקר כי באמצעות "תיאוריית הצדק" והחלוקה הדפוסית, שרוב רולס טאלולוגיה של תפיסת דפוס המחלק המרכזי המתבטא בתשלומי ההעברה כטוב וכפייטו).

עפ"י רולס קיימים 3 הליכי חלוקה צודקים: (עקרונות פרוצדוראליים צודקים, להשגת תוצאות חלוקה צודקות):

- צדק נוהלי מושלם – יודעים מראש מה התוצאה שתהיה אפקטיבית להשגת תוצאה מסוימת הידועה מראש (כמכשיר לחיתוך פרוסות עוגה).
- צדק נוהלי בלתי מושלם – הליך בו יודעים מראש מה הפרוצדורה שמבקשים להשיג ומה הפרוצדורה שבדרך כלל תניב תוצאה זו (כמערכת המשפט).
- צדק נוהלי טהור – כאשר לא ניתן להכריע מראש מה התוצאה הרצויה ועל כן מפעילים פרוצדורת נהלים שבאמצעותה כל תוצאה שתתקבל תהיה צודקת (כגון בחירות).

עפ"י רולס עקרו של הצדק הוא בהנהגת כללי התנהגות בסיסיים שהיחיד לומד להכיר ולפעול במסגרתם וכאשר העקרונות מצויים ברקע, הצדק החלוקתי הוא במידה רבה צדק נוהלי טהור.

רולס מציע 2 עקרונות צדק:

1. עקרון החירות – מטפל בסוגיית חלוקת החירות כטובין

2. העקרון הכלכלי חברתי, הכולל:

2.1 עקרון שוויון הזדמנויות – מטפל בסוגיית חלוקת סוגי טובין שונים (מלבד החירות)

2.2 עקרון הפער

רולס מסיק את עקרונות הצדק בתנאי מעבדה באמצעות ניסוי חשיבה של חזרה היפותטית ל"מצב המקורי". הפקתם כמסקנת פרוצדורה של צדק נוהלי טהור, מצדיקה אותם כעקרונות אובייקטיביים.

ב. תנאי פתיחה לדיון במצב המקורי:

1. מאפייני האנשים

1.1 רציונליים – המוסר והצדק מושתתים על רציונל ולא על רגש וכדו'.

1.1.1 על מנת שאנשים יוכלו להגשים עצמם ולהיות מאושרים הם זקוקים לתכנית חיים ארוכת טווח.
על מנת שיוכלו להגשימה, על המשתתפים לשאוף רציונלית להשיג כמה שיותר טובין ראשוניים שניתן לחלק לאנשים.
הטובין הראשוניים הם: זכויות וחירויות, הזדמנויות וכחות, הכנסה ועושר.

1.1.2 בשל הרציונליות הם משתמשים לחלוקת הטובין בתיאוריית קבלת החלטות (מתמטית) ועל כן שיקול דעתם יכלול את:
1.1.2.1 חלוקת הטובין תיעשה עפ"י "כלל המקסימין", אנשים רציונליים מעדיפים מקסימום חירות ויבחרו לכן ברע במיעוטו.
1.1.2.1 הטיעון לטובת אי השוויון (בטובין שאינם חירות), לטובת השבחת הייצור וההכנסה לכולם.

1.2 כל אחד מתעניין אך ורק בטובת עצמו – התעניינות עצמית טהורה באינטרסים שלו בלבד (רולס מניח אגואיזם וטובת עצמי כבסיס אפשרי לבניית תיאוריית צדק).

1.3 האנשים נמצאים תחת מסך הבערות – התביעה למסך הבערות היא תביעה לאי-משוא-פנים.
האנשים בעלי מידע כללי בלבד (בלא היכרות עם חלקם האישי מה"עולם הממשי"). מסך הבערות חדיר רק למידע כללי ואינו מעביר שום מידע על יחידים. מאפשר להפיק מהתאספות התבונות-הגולמיות צדק הנובע מהתבונה המשותפת לכלל בני-האדם.
"צדק שבהוגנות" – בעיקר בשל מסך הבערות החלטות המצב המקורי הן הוגנות (אין קואליציות ושיקולי אינטרס פרטי) לכן הצדק המופק באמצעותו נקרא "צדק שבהוגנות", המופק בצדק נוהלי טהור.

1.1 (רציונליות)
+ 1.2 (התעניינות עצמית)

= העדר רגש קנאה
המאפשר את בחירת בנ"א
בטיעון לטובת אי השוויון
ובעקרון הפער

2. פירוט תנאי המצב המקורי

הנחות טבעיות המתקבלות על דעת הכל כבסיס למוסר וצדק, הקובעות את הליכי הדיון והליכי קבלת ההחלטות במצב המקורי.

2.1 נתונים טבעיים ותנאים חברתיים אינם נוגעים לעניין שיקול

מוסרי – סגולות ונתונים של בני אדם אינם מבחירתו והוא אינו "אשם" בהם, עליו לקבל בצדק טובין עפ"י מעשיו שבאחריותו.

2.2 אין לגזור את עקרונות הצדק עפ"י מידתו של מישהו – אי משוא

פנים. על עקרונות הצדק להיגזר מנקודת ראות משותפת לכולם ולא עפ"י אינטרס אישי (קאנט נוסחת החוק הכללי). לכן, איש אינו יודע את מצבו בעולם הממשי.

2.3 המשתתפים במצב המקורי הם בני חורין ושווים – ההסכמים

המושגים הם הוגנים, ייצוג שווה לכל ואינו מותנה ביחסי כוחות (צדק שבהוגנות).

2.4 אין מקום לחרטה על החלטות שנתקבלו במצב המקורי – בשל

הצדק הנוהלי הטהור (המצב המקורי) כל תוצאה שמתקבלת – צודקת, וחובה לציית לה במצב הממשי. אין לאפשר לקנאה האי-רציונלית להשפיע ולשנות (לכן, פער בין עשירים לעניים ואי שוויון מוסכם, אינם סותרים בהכרח את הצדק).

2.5 אסור שההשקפה על טיבו של ה"טוב" תשפיע על עקרונות

הצדק – רולס מציע סובלנות מוחלטת ביחס לתפיסת הטוב, על עקרונות הצדק להניח יסוד למדינה ניטרלית ביחס לתפיסת הטוב של תושביה. עקרונות הצדק ערכם כשלעצמם דאונטולוגית-רציונלית ואינם מוטים טלאולוגיה לתכלית טוב מסויימת (העקרונות צריכים להתאים למיעוט כלרוב).

2.6 מגוון העקרונות החלופיים מוגבל – מכלל תיאוריות המוסר והמדינה

יעדיפו המשתתפים את תיאוריית הצדק של רולס, אפילו על פני התועלתנות. כיון שתיאוריה זו נובעת בפשטות מן ההגיון ומהעדר אינטרס ואינה מסתבכת עם הגדרות אושר והנאה.

ג. שיקול הדעת של המשתתפים במצב המקורי:

שיקול הדעת נובע מתיאוריית קבלת החלטות שמופעלת רציונלית ע"י המשתתפים. שלב שיקול הדעת הנובע מתנאי הפתיחה (ב) ומוביל לשני עקרונות הצדק של רולס, הוא השלב העיקרי בתיאוריה של רולס.

1. הטיעון לטובת אי השוויון

לאף אחד אין סיבה לוותר ולפיכך נקודת המוצא להידיינות היא הסכמה על חלוקה שווה. אולם שוויון אינו רעיון עקרוני. מכיוון שהחברה האנושית, יצרנית ומשתפת פעולה, באם ינתנו תמריצים להצטיינות במלאכת הייצור, הסך הכל יגדל, ויגדל חלקו של כל אחד מהמשתתפים. במצב של היעדר קנאה יבחרו אנשים באי-שוויון לטובתם. [אולם קיימות מגבלות לאי השוויון והנחיה כיצד לחלק באופן בלתי שווה, להלן].

2. הבחירה ב"כלל המקסימין"

(קשור בתיאוריית קבלת-החלטות, מתמטי-כלכלי)

"נקוט את הפעולה שתוצאתה הגרועה ביותר עדיפה מתוצאותיה הגרועות ביותר של כל אחת מהפעולות החלופות"

פירושו: יש למקסם את המינימום, לבחור בפעולה שהמינימום שלה (קרי, התוצאה הגרועה ביותר שלה), הוא הגבוה ביותר. בקירוב: הרע במיעוטו. בניגוד, "כלל המקסימקס", האופייני למהמרים, הכל או כלום. שלא יבחרו בו המשתתפים כי אין להם יכולת לחשב סיכונים.

רולס טוען (ללא נימוק פילוסופי), שהרציונל במצב המקורי יוביל את המשתתפים לזהירות ולבחירה בחלופת "כלל המקסימין" לחלוקת הטובין הראשוניים ביניהם, מ-3 סיבות:

- למשתתפים אין מידע על העולם הממשי והם נתונים בתנאי אי-ודאות ללא יכולת לחשב סיכונים.
- המשתתפים מבקשים להבטיח לעצמם מינימום משביע רצון של טובין ראשוניים.
- המשתתפים מבקשים להימנע מבחירה בחלופות הרות אסון.

בעזרת תנאי הפתיחה, ותיאוריית קבלת ההחלטות הרציונלית, גוזר רולס את שני עקרונות הצדק.

מבחינת סדר החשיבות, העקרון הראשון – עקרון החירות, קודם בחשיבותו לעקרון השני – העקרון הכלכלי-חברתי. ובמסגרת העקרון השני, עקרון שוויון ההזדמנויות קודם לעקרון הפער. עיקרון קודם בחשיבותו צריך להתממש לגמרי לפני שפונים לעיקרון שחשיבותו פחותה.

ד. שני עקרונות הצדק של רולס

1. עקרון החירות – חלוקת החירות כטובין
לכל אחד יש זכות דומה שאינה בת ביטול, למכלול הולם לגמרי של חירויות יסוד שוות, מכלול העולה בקנה אחד עם מכלול חירויות דומה לכולם

חלוקת החירות בחברה תמיד צריכה להיות בשוויון מוחלט. מקסימום חירות שכולם יכולים ליהנות ממנה. כמה שיותר חירות לכולם, כך שהגבלות על החירות גם הן הדדיות.
עקרון החירות כולל חירות מסוגים רבים ושונים כחירות מדינית, דיבור והתכנסות, חופש המצפון, המחשבה, הדת, הקניין, החירות מפני ענישה שרירותית, חירויות אישיות.

חירות קודמת בחשיבותה לטובין האחרים, ובמקרה התנגשות בין העקרונות **מן הראוי להעדיף את כיבוד החירות ואין להקריבה לטובת רווחה כלכלית.** (זאת כל עוד ניתן להשליט ביעילות את חירויות היסוד. (ביקורת לגבי היוצא מן-הכלל: אין פירוט מתי התנאים החברתיים אינם מאפשרים...)).
זו תפיסת עולם דמוקרטית לפיה בני אדם בדרך-כלל יעדיפו חירות על שאר הטובין.

המשתתפים יבחרו בעדיפות עליונה בעקרון החירות, כיון שישתמשו ב"כלל המקסימין", הם יעדיפו כחלופה הטובה ביותר, שמדינת הצדק תהיה ניטרלית בשאלות הנוגעות לחירות (דת וכדו'). האיש במצב המקורי יעדיף חברה שבה שוררת חירות מירבית, משום שמסך הבערות מסתיר ממנו את הידיעה אם בתנאים של היעדר חירות הוא יהיה הפוגע והמגביל או הנפגע – זה שחירותו לעשות כרצונו מוגבלת.

2. העקרון הכלכלי חברתי – חלוקת סוגי טובין שונים (מלבד החירות)
בשאר הטובין מלבד חירות, תיתכן חלוקה לא שוויונית, בתנאים מסויימים, והם:
אי-שוויונות כלכליים וחברתיים, צריכים לספק שני תנאים:

2.1 עקרון שוויון ההזדמנויות

ראשית, **עליהם** [על הטובין הראשוניים] **להיות מוצמדים למשרות ולעמדות פתוחות לכל בתנאים של שוויון הזדמנויות הוגן.**
חובה על חברה, מטעמים של צדק (נוסף על טעמי היעילות), לתת תנאי פתיחה כמה שיותר טובים לכל החברים בה (כגון; חינוך המאפשר מימוש עצמי שבהעדרו יש תסכול של אי-צדק).
נוהל תנאי פתיחה שווים הוא ניהול הוגן של צדק נוהלי טהור, כי מונע חסימה שרירותית של בני אדם מלהתפתח, אף שרק חלק יצליחו לקיים את התהליך, אי השוויון אינו שרירותי, אלא תוצאה של הישגים אישיים.

האנשים יבחרו בעקרון ההזדמנות השווה בשל "כלל המקסימין";
– למזער את שרירותיות העדר-היכולת-להתפתח (שהיא אסון לחלש)
– העצמת החזקים לרווחת כולם, בו המינימום הכי גבוה
אי שוויון זה טוב במובן שמניע את החברה ומשפרה (טענה לא מבוססת).

2.2 עקרון הפער / עקרון ההפרשיות

עקרון הפער נדרש לאיזון הפערים שמאפשר עקרון שוויון ההזדמנויות.

הסיבה היחידה להצדקת אי השוויון היא שכולם ירוויחו מכך.

שגם העניים ביותר יהנו מתוצאות אי השוויון וחלקם יגדלו.

בשונה מהתועלתנות שמתייחסת רק לכמות התועלת והרווחה שגדלה בסך הכל, אף אם רק מעטים נהנים ממנה.

עקרון הפער הוא יישום מעשי-מתמטי של "כלל המקסימין", בו המינימום הוא הכי גבוה. יישומו: במצב של אי-שוויון יש לדאוג כי מצב החלשים טוב מאשר אילו היה מונהג שוויון. השוויון הוא נקודת המוצא וקנה מידה להשוואה, אבל אין הוא המצב הרצוי בסופו של דבר.

משתתפי המצב המקורי דואגים להסדר כזה שיבטיח שבמצב הממשי, מצב השכבה החלשה יהיה פחות גרוע ממה שעלול להיות בהסדרים החלופיים.

העדר רגש קנאה הוא התנאי ההכרחי לבחירת המשתתפים בעקרון הפער (כי המקנא פועל אי-רציונלית, עצם השוויון נותן לו סיפוק אף אם חלקו קטן).

א. הקדמה:

הצדק הצורני של נוזיק: צדק היסטורי

רק **תהליך** היסטורי יכול להיות צודק, אם הוא מתנהל לפי נהלים מסויימים. תהא אשר תהא מנת הטובין שיש לכל אחד, לעולם חלקו של אדם הוא פרי תהליך ארוך.

מאחר שרק התהליך חשוב ולא תוצאתו, מכנה נוזיק את עקרון הצדק הצורני שלו: **צדק היסטורי**, רק תהליך היסטורי שנשמרו בו הנהלים שמזהה נוזיק לחלוקה צודקת – הוא בלבד צודק. האנושות תנהג בצדק אם ימומשו בה עקרונות הצדק ההיסטורי שמציע נוזיק.

עקרון הצדק התוכני, בכליות:

"מכל אדם אם ברצונו לתת, לכל אדם אם רוצים לתת לו"
אין עילה לכפות פעולה כהכרחית ובלעדית על פי דפוס חלוקה כלשהו.

ב. הביקורת של נוזיק:

נוזיק מבקר את התפיסה האריסטוטלית. הוא סבור שרק ההליכים חשובים לצדק (ולא התוצאות!) ומתנגד לעקרון הצדק הצורני האריסטוטלי וכל עקרון צדק תוכני המתקבל ממנו ע"י קביעה כלשהיא של בסיס חלוקה (זכויות) ביחס למושאי חלוקה (טובין), כחלוקה צודקת בהכרח. אין זכות מעוגנת לקבל. יש רצון או אין רצון לעזור.
[עפ"י אריסטו חלקו של אדם הוא חלק מתוך מערך הקושר את כולם. ואילו נוזיק טוען, שאין קשר בין החלק של אדם לחלקו של זולתו וא"א לקשור ביניהם ביחס כלשהו. הגדלת חלקו של אדם צודקת אם ניתנה ברצון].

את העקרונות התוכניים המתקבלים מן הנוסחה האריסטוטלית מכנה נוזיק בשם: **"עקרונות דפוסיים"** או **"עקרונות המתמקדים בתוצאה"**. עקרונות אלו ממליצים על חלוקה חוזרת ונשנית לפי דפוס מסויים ומורים מה צריכה להיות התוצאה של החלוקה (כגון: לפי התרומה התמורה), או מתמקדים בתוצאה בלבד ומתעלמים מהתהליך שהביא אליה (כגון: ביקורת על הפער בין עשירים לעניים).

נוזיק מתנגד לכל צורת חלוקה דפוסית הקובעת מה תהא מנתו של כל אדם. כופר בצורך **במחלק מרכזי** ובמדינה כבעלת תפקיד לחלק טובין.

בחברה חופשית החליפין נערכים בחופשיות בבת אחת במקומות שונים ואין לג'ון רולס נימוק טוב לקביעה כי עלינו לראות בסך הכול של הטובין הקיימים בחברה מעין מאגר שממנו זכאים כל בני החברה לתבוע את חלקם, ולפיכך גם אין צורך בתיאוריות על אופני חלוקה צודקת של מחלק מרכזי.

כ-10 רובינזון קרוזו שאין ביניהם שיתוף פעולה, כך גם החברה האנושית. שת"פ אינו מהותי בינינו והעובדה שנוצרים בינינו יחסים בשל קרבתנו במקום אינה יוצרת לנו זכות לתבוע זה מזה. גם עפ"י רולס: "בתנאי שיתוף פעולה יש תביעות צודקות, נובע מזה כי בהעדר שיתוף פעולה אין תביעות צודקות". (תביעה צודקת – תביעה בעלת תוקף בשם הצדק). אדם רשאי להתלונן רק כאשר לוקחים ממנו את שיצר בעצמו ובכוחותיו. "בחברה שאנו מכירים כל אחד מייצר את הטובין שהוא מסוגל להם וממירם בטובין אחרים, מתרחשות העברות אינספור בין יחידים וחברות ושום שאלות של צדק חברתי אינן עולות בקשר לכך [על התנהגות השוק אמורים לענות כלכלנים ולא תיאוריית מוסר פילוסופית על צדק חלוקתי]".

לדעת נוזיק אין הצדקה לחלוקה מחודשת, להטלת מסים על האזרחים, לתשלום קצבאות רווחה וכדו' המתחייבים מן החלוקה הדפוסית, הפוגעים בחירות ובאדם כתכלית.

1. התנגדות לעקרונות חלוקה דפוסיים המתמקדים בתוצאה:

הטיעונים של נוזיק:

1.1 עקרונות חלוקה דפוסיים מנוגדים לחירות, מגבילים, ועדיף שיתבטלו

הטענה: **החירות משבשת כל דפוס של חלוקה.**

1.1.1 כמסקנה עובדתית

כל עקרון דפוס רצוי שנבחר מתוך חירות (מרצון חופשי) הופך לאורך זמן לבלתי רצוי, אנשים מעוניינים בחירותם יותר מכל ועיקרון דפוס שיגרום להתערבות מתמדת בבחירותיהם ופעולותיהם ולהגבלת חירותם – ידחה על ידם. כל עוד בני"א ינסו להשתמש בחירותם להגבלת אותה החירות עצמה (ע"י קבלה רצונית על עצמם של דפוס החלוקה) לא יוכלו לעמוד בבחירתם, והחירות תנצח ותביא לביטול דפוס החלוקה שהתחייבו לו.

1.1.2 כמשפט אתי

אסור לבני"א לוותר בשום מקרה על חירותם מתוך סגידה לעקרון חלוקה דפוס כלשהו. עליהם לכבד את רצונם ורצון זולתם לעשות כאוות נפשם בטובין שהם זכאים להם, כל עוד אין הם פוגעים בזולת. כלומר: מן הראוי שהחירות תשבש כל דפוס של חלוקה.

1.2 עקרונות חלוקה דפוסיים מנוגדים לעקרון האדם כתכלית של קאנט

נוסחת האדם כתכלית של קאנט מגבילה את פעולות בני האדם במובן שאוסר להקריב או להשתמש בהם להשגת מטרות אחרות בלי הסכמתם, מכיוון שהם תכלית כשלעצמה ולא רק אמצעים. (לאדם עצמו מותר להקריב את טובתו הנוכחית למען טובתו העתידה, אולם אסור לאחרים להכריחו לעשות זאת עבורם ואפילו עבורו). המדינה או "טובת הכלל" אינם ישויות רציונליות ועל כן אינן תכלית כשלעצמה הראויה להפיכת לאמצעי עבורן ולהקרבת טובתן למען (רק בני"א יחידים הם בעלי קיום כתכלית לעצמה) עקרונות דפוסיים, כמו התועלתנות, מתעלמים מהנפרדות של בני אדם.

כל עקרון פעולה דפוס מסתמך במובלע על חלוקה מחודשת, בה לוקחים מאנשים ומחלקים לאחרים כל העת. אולם, מסים על עבודה/מתנות, פוגעים ברצון העובד/נותן כתכלית.

עקרון הבעלות העצמית של ג'ון לוק, אף הוא אוסר להשתלט ולנצל תוצאות פעולות של הזולת באמצעות מיסוי שהוא עבדות חלקית לאדם אחר או למדינה.

2. ביקורת על תיאוריית הצדק של רולס:

2.1 המצב המקורי אינו יכול להוליך לעקרונות צדק נכונים

נוזיק מתנגד לעצם הרעיון הגלום במצב המקורי. מנקודת הראות של המצב המקורי אי אפשר בשום אופן להגיע לעקרונות צדק נכונים. כמו בציוני בחינות כך בחיים יש להישגים אישיים חשיבות שאינה מבוטלת ולא ניתן להתעלם מהם. לא ניתן להתייחס אל המשאבים האמורים לציין את ההישגים האישיים כאל מאגר בר חלוקה בין כלל המשתתפים, על פי דפוס חלוקה נתון.

אנשים מאחורי מסך הבערות שאינם יודעים דבר על מה שהם זכאים לו, יסיקו עקרונות צדק מוטעים בשיקוליהם, כי ינהגו בכל דבר הדורש חלוקה כאילו היה מן היורד מן השמים. אבל בחיים הממשיים טובין אינם באים מעצמם, יש בהם חשיבות רבה למאמץ, לאינטליגנציה, לחריצות, לטיב העבודה שמשקיע האדם וגם למקריאות, שמסך הבערות לא מאפשר להתחשב בהם.

2.2 ביקורת על עקרון הפער

2.2.1 עקרון הפער אינו תקף

עקרון הפער מתבסס על ההנחה כי [אין] למתנות הטבע מקום בתיאוריית צדק. אסור שנתוניו הטבעיים ומוצאו של אדם ישפיעו על מנת הטובין שלו, באשר נתונים טבעיים אינם דברים שבנ"א ראויים להם ולכן כל תיאוריית צדק חייבת לבטל את התוצאות הנובעות מנתונים טבעיים אלה.

נוזיק מסכים כי אמנם להבדלים בכשרונות ובתכונות טבעיות אין משמעות מוסרית, והם אינם דברים שניתן לומר עליהם כי "פלוני ראוי להם". אך הטבע חלק לבנ"א כשרונות וכשרים באופן בלתי שווה, אשר הם זכאים להם. נתונים טבעיים אינם מתפתחים אלא כ"כ מטפחים אותם.

רולס ונוזיק חלוקים בהבחנה בין "ראוי" ל"זכאי". רולס מפקיע את השרירותי והמקרי מן המוסר בשל אי היותם של בני אדם "ראויים" למתנות הטבע, עובדה המחייבת אי משוא פנים. ואילו נוזיק טוען שהם "זכאים" להם. "ומתוך שאין הם ראויים להם לא ניתן להסיק שאין הם זכאים להם, שכביכול גנבו את נתוניהם הטבעיים ותוצאותיהם ואין הם רשאים להחזיק בהם. השאלה אם הם ראויים להם או לא אינה נוגעת לעניין. עובדה שבנ"א זכאים לדברים מסויימים וא"א ליטול אותם מהם בלא הצגת טעם טוב.

טיעון הזכאות של נוזיק:

בני אדם זכאים לנכסיהם הטבעיים

∴ בני אדם זכאים לכל הנובע מנכסיהם הטבעיים – כלל נכסיהם

∴ בני אדם זכאים לנכסיהם

∴ על אותו נכס להימצא ברשותם

עקרון הפער שולל מבנ"א דברים שמגיעים להם בצדק כתוצאה מנתוניהם הטבעיים, מעבודתם.

עקרון הפער לא יכול לשקף את עקרון האדם כתכלית

עקרון הפער הגורס שמתנות הטבע הם מאגר משותף, משעבד את החרוצים והמוכשרים ללא-מוכשרים ולעצלים. קאנט בעקרון האדם כתכלית אוסר את היות האדם אמצעי בלבד להשגת מטרותיו של אדם אחר. סילוק היחודיות האישית הופך את האדם לאישיות מופשטת וקאנט לא דיבר על מושג מופשט של אדם. עפ"י עקרון הבעלות העצמית של לוק, הכישורים, האופי וכדו' של היחיד הם שלו ורק שלו ואין לאחר או לחברה חלק בהם ואסור להם לחלל את המרחב הפרטי הזה.

עקרון "האדם כתכלית" עפ"י נוזיק:

העיקרון של קאנט מבסס חובה ומדגיש את האיסור. גם כאשר קאנט מדבר על חובת עשה של עזרה לזולת, היא אינה יכולה להיכפות על האדם ע"י אחר. היא עומדת לבחירת כל אדם. מפרש את הציווי כאיסור לפגוע בזולת ובבעלותו העצמית (ביקורת: לא מתיישר עם "מה ששנאו" שדיבר עליו קאנט)

עקרון "האדם כתכלית" עפ"י רולס:

קאנט מבסס חובה אך גם זכות. שיקול הדעת מאחורי מסך הבערות מגלם את "מה ששנאו" עליך". האיסור לפגוע וגם החובה לעזור לזולת. הזכות להיות נעזר (אותה מבטא עקרון הפער) מופיעה בכתבי קאנט. עקרון האדם כתכלית שבבסיסו "כבוד האדם" עולה בקנה אחד עם הקניית זכות לאדם להיעזר באופן מכובד.

ג. תיאוריית הזכאות של נוזיק:

עיקרון הצדק הצורני של נוזיק, מכונה בפיו: **צדק היסטורי** משום שהוא מדגיש תהליכים בפועל ולא איזו מטרה או מצב סופי קבוע.

עקרון הצדק התוכני, בכלליות:

"מכל אדם אם ברצונו לתת, לכל אדם אם רוצים לתת לו"

מה שיש לאדם, אם ייצר אותו בעצמו או קיבל ממישהו אחר שנתנו לו מרצונו החופשי, יש לו בצדק.

(תיאוריות הצדק – החלוקותי מדגישות בד"כ את זכות הקבלה, החלוקה הצודקת אמורה לקבוע מה מגיע לכל אחד). אצל נוזיק הדגש הוא על חירות הנתינה או זכות הנתינה. עפ"י נוזיק איש אינו זכאי לקבל דבר, הזכות היא רק זכות לתת ממה שהוא שלו וממנה, באופן בלעדי נובעת זכות הקבלה.

החלוקה הצודקת מתקבלת כתוצאה מהליך שבו בנ"א נותנים טובין לבנ"א אחרים, ובלבד שאין הפרה של חירות הנתינה (כגניבה, סחיסה).

"צדק היסטורי" הוא תהליך שרולס מכנה "צדק נוהלי טהור", הנוהל הוא תהליך הנתינה (והקבלה) מרצון. כל תוצאה המתקבלת כשנוהל זה בוצע כהלכה, הוא תוצאה צודקת (עלול ליצור פער גדול בין עשירים לעניים).

3 עקרונות של צדק היסטורי:

1. צדק בהפקעה מקורית

"אדם המשיג נכס בהתאם לעקרון הצדק של הפקעה מקורית – זכאי לנכס זה"

נוזיק מתייחס לזכות ההפקעה המקורית של לוק בהקשר להפקעת מה שלא היה שייך קודם לאף אחד.

2. צדק בהעברה

"אדם המקבל נכס בהתאם לעקרון הצדק של העברה מאדם אחר הזכאי לאותו נכס – זכאי לנכס זה"

יש לוודא כי הנותן את הנכס בהעברה, נותנו מרצונו.

3. צדק מתקן עיוותים

"שום אדם אינו זכאי לנכס, אלא אם השיג אותו לפי (1) או (2)"

לוק סייג את ההפקעה הראשונית באיסור להשחית בצבירה וכן בהותרה לזולת. אולם עפ"י נוזיק "ניתן להסתפק בהגבלת הזכות להפוך רכוש שאינו שייך לאיש לרכושי הפרטי, בזה שמצבם של האחרים לא יורע בשל כך". ומכיוון שההפקעה נעשית מתוך מה שלא היה שייך קודם לאף אחד, בד"כ ההפקעה הראשונית לא תרע את מצבו של הזולת.

זכות הקניין נשללת, באופן יוצא מן הכלל, כאשר היא עלולה להמיט על מישהו אסון גדול (כהשתלטות על באר במדבר). אולם קביעה זו בעייתית כי נוזיק מוותר

בה על העיקרון הצורני של הצדק ההיסטורי כעקרון – על ומכפיף אותו לחלוקה דפוסית עפ"י צרכים. ויתור זה משבש את יכולתנו לקבוע מתי החלוקה הצורנית ההיסטורית צודקת ומתי יש לשנות את דפוס החלוקה המתאים למצב של אסון גדול.

החברה האופיינית המתקבלת מ-3 עקרונות הצדק של נוזיק:

חברה קפיטליסטית ובה;

- הרכוש הפרטי מקודש.
- זכות הנתינה פירושה בעיקר זכות מכירה (המרה מרצון של טובין בטובין, מכירת כח עבודה). הפעולות צודקות כל עוד הן רצוניות.
- שוק חופשי ללא התערבות השלטונות.
- נוזיק ממליץ על "מדינה מינימלית", מינימום אכיפת-הכרחי בעיקר של "צדק מתקן" (מנגנון שיפוט וענישה למקרים החורגים מעקרונות הצדק ההיסטורי), החשוב לאכיפת חירות-הנתינה ומונע הפרתה. אולם אין למדינה מקום כמחלק מרכזי.